

PRINCIPIILE DIGITALIZĂRII JUSTIȚIEI

PRINCIPLES OF JUSTICE DIGITALIZATION

CZU: 347.971:004(478)

DOI: 10.5281/zenodo.6630259

Maria-Cristina ȚURȚURICA,
doctorandă, USM

Summary

The digitalization of judicial services became a stringent necessity, especially during the worldwide COVID-19 pandemic. Many courts managed to stay operational mainly due to availability of information technologies that they could use, which allowed access to justice for litigants. By using videoconferencing and various online communication platforms, courts across the globe conducted, during 2020-2021, thousands of remote trials. While judicial e-services were essential to ensuring courts' resilience and operability in crisis times and rapid digitalization of the judiciary sounds enticing, it is crucial to promote and implement it carefully, in strict observance of human rights and liberties. Principles governing the functioning of state powers and of the judiciary characteristic for a democratic society, should also be respected. Various international and regional bodies adopted numerous principles for the digitization of public services in general and for digitalization of judicial services in particular. This article identifies and describes various principles that should govern the process of digitization of judicial services, so that the rights of litigants and other parties to a case are not infringed.

Key words: digitalization, judicial services, principles, artificial intelligence, access to justice, videoconference, Republic of Moldova

Digitalizarea justiției este un fenomen foarte actual, puternic accelerat de pandemia COVID-19 din anii 2020-2021. Încă înainte de 2020, multe state deja utilizau pe larg tehnologiile informaționale în activitatea instituțiilor publice pentru a oferi o gamă diversă de servicii automatizate publicului. Recomandările internaționale [1] și regionale [2] susțin aceste tendințe. Necesitatea asigurării distanței sociale și restricțiile de călătorie care făceau imposibilă participarea cu prezență fizică a părților la ședințele judiciare au facilitat integrarea rapidă și extinderea tehnologiilor în activitatea sectorului judiciar din multe țări [3] inclusiv în Republica Moldova. Astfel, justițiabilii puteau obține informație despre activitatea instanței, agenda ședințelor și hotărârile judiciare accesând portalul electronic al instanțelor judiciare din Moldova [4]. Instanțele judecătorești au recurs la utilizarea videoconferinței pentru a examina dosarele penale pe perioada stării de urgență [5] ceea ce a făcut posibil accesul la justiție și a contribuit la apărarea drepturilor părților aflate în arest. Tot mai frecvent, reprezentanții sectorului juridic și judiciar discută despre necesitatea extinderii utilizării videoconferinței pentru mai multe categorii de dosare, inclusiv civile, dar și la mai multe etape ale proceselor judiciare, așa precum este permis de către legislația procesuală. [6], [7]. Astfel, legea stabilește posibilitatea organizării ședințelor de judecată prin utilizarea aplicației

de videoconferință pentru participarea în cadrul ședinței de judecată a anumitor categorii de participanți (*expertul*, în cadrul proceselor civile (art. 154 alin. (4) CPC); *martorul*, în cadrul dosarelor civile (art. 216 alin. (1^a) CPC); *martorul*, în cadrul dosarelor penale (art. 90 alin. (12) pct. 5, art. 110 CPP); *participanții la procesele civile care nu se pot prezenta în ședința de judecată din cauza aflării peste hotarele Republicii Moldova, din cauza executării pedepsei în penitenciarele din Republica Moldova, din cauza internării într-o instituție medicală sau a dizabilităților locomotorii* (art. 213 alin (3) CPC)). În momentul de față, însă, chiar dacă cadrul legal prevede o astfel de posibilitate, nu există o practică ca aceste categorii de participanți să participe la ședințele de judecată de la distanță, inclusiv din motivul că de către instituțiile publice responsabile nu au fost încă asigurate condițiile tehnice de organizare a ședințelor prin utilizarea aplicației de videoconferință.

Totodată, digitalizarea justiției urmează să aibă loc cu precauție, fiind respectate normele legislative și principiile statului și a dreptului, a justiției, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dar și principiile internaționale și regionale privind integrarea noilor tehnologii.

Prin esența sa, principiile sunt importante datorită faptului că acestea urmează să direcționeze actorii implicați în dezvoltarea, asumarea sau realizarea anumitor acțiuni, într-un anumit domeniu de interes de cercetare. Astfel, considerăm oportună și necesară realizarea sarcinii de identificare și definire a principiilor în această sferă.

În rezultatul investigațiilor științifice realizate, constatăm că chiar dacă tematica principiilor care guvernează direcționarea diferitor domenii de drept relevante reformei în justiție este destul de larg cercetată, stabilim totuși lipsa unor eforturi științifice consolidate, depuse în vederea cercetării, identificării și definirii principiilor care ar urma să direcționeze procesele de implementarea a tehnologiilor în contextul modernizării serviciilor judiciare. Lipsa acestor cercetări probabil se datorează complexității domeniului, care pe de o parte vizează domeniul judiciar, iar pe de altă parte implică efort tehnologizat, activitate care de fapt prin esență, rezultă din domeniul tehnic și nu juridic. O altă cauză ar fi noutatea relativă a utilizării tehnologiilor informaționale în sectorul justiției din Republica Moldova și extinderea rapidă a inovațiilor tehnologice în acest domeniu, proces puternic catalizat de pandemia COVID-19 din anii 2020-2022.

Astfel, completarea acestor lacune poate fi realizată prin cercetarea conjugată atât a principiilor care guvernează domeniul judecătoresc cât și a principiilor care direcționează dezvoltarea și implementarea tehnologiilor informaționale, ținând totodată cont și de contextul public pentru care sunt propuse spre implementare acțiunile de modernizare.

Având astfel în vedere contextul multiaspectual al digitalizării, vom promova în continuare ideea precum că dezvoltările de modernizare a serviciilor judiciare prin implementarea tehnologiilor trebuie asumate și realizate într-un format în

care să nu lezeze garanțiile deja atribuite prin principiile fundamentale ale organizării statului, sistemului judecătoresc și a societății democratice. La fel, în contextul dezvoltării principiilor de modernizare a serviciilor judiciare prin implementarea tehnologiilor urmează să se țină cont de drepturile garantate justițiabililor și garanțiile oferite subiecților implicați în realizarea actului de justiție.

Pe de altă parte, având în vedere faptul că construcția unor realități fundamentate pe context tehnologic implică respectarea principiilor de funcționare tehnică, vom identifica și vom promova spre implementare în cadrul procesului de modernizare și principiile care fundamentează contextul digitalizării justiției.

Principii fundamentale ale statului și dreptului

Am identificat următoarele principii ale dreptului [8] care urmează a fi aplicate procesului de digitalizare a serviciilor judiciare:

- Asigurarea bazelor legale de funcționare a statului;
- Garantarea libertatii si egalitatii indivizilor
- Principiul responsabilității sociale a indivizilor;
- Principiul echității si a justiției.

Principiile statului de drept de care trebuie de ținut cont în procesul modernizării serviciilor judiciare sunt:

- Statul se bazează pe supremația Constituției și garantează siguranța și drepturile constituționale ale cetățenilor săi
- Societatea civilă este un partener egal cu statul
- Separația puterilor statului în diferite compartimente (legislativ, executiv și judiciar) cu puteri și responsabilități separate și independente.
- Atât puterea legislativă, cât și democrația în sine sunt legate de drepturile și principiile constituționale

Principiile justiției

În opinia prof. Alexandru Arseni, din categoria principiilor fundamentale, potrivit cărora se realizează justiția, fac parte: 1) Principiul legalității; 2) Independența judecătorului; 3) Neretroactivitatea legii; 4) Prezumția de nevinovăție; 5) Accesul liber la justiție; 6) Garantarea dreptului la apărare; 7) Justiția este unică și egală pentru toți; 8) Folosirea limbii oficiale și dreptul la interpret; 9) Caracterul public al dezbaterilor judiciare; 10) Folosirea căilor de atac [9].

În aceeași ordine de idei, remarcăm că odată cu ascensiunea considerabilă din ultimii ani a tendințelor de digitalizare a justiției a crescut și numărul de documente care instituționalizează garanții și asigură drepturi și libertăți, prin esența cărora se încearcă să se prevină eventuale prejudicieri dar și să se asigure cadru corespunzător de funcționare a justiției. Printre documentele promotoare de principii, pot fi evidențiate cel puțin următoarele:

La nivel internațional, Strategia ONU privind Noile Tehnologii, din 2018, care a fost elaborată și aprobată “pentru a defini modul în care ONU va sprijini utilizarea tehnologiilor și pentru a facilita alinierea acestora la valorile consacrate în Carta ONU, Declarația Universală a Drepturilor Omului și normele și standar-

dele legii universal”. Din Strategie reiese următoarele principii de aplicabilitate internațională:

- Protejarea și promovarea valorilor globale
- Promovarea incluziunii și a transparenței
- Crearea parteneriatelor
- Utilizarea capacităților existente
- Studiere și interacționare continuă

La nivel regional, Grupul de lucru CEPEJ care a elaborat Carta etică europeană privind utilizarea Inteligenței Artificiale în sistemele judiciare, aprobată de CEPEJ în 2018, a urmărit “oferirea unui cadru și garanții statelor membre și profesioniștilor din domeniul juridic care doresc să creeze sau să utilizeze informații și tehnologii de comunicare și/sau mecanism de inteligență artificială în sistemele judiciare pentru a îmbunătăți eficiența și calitatea justiției.” care stabilește următoarele principii:

- Principiul respectării drepturilor fundamentale
- Principiul nediscriminării
- Principiul calității și a securității
- Principiul transparenței, imparțialității și a corectitudinii
- Principiul alegerilor informate “sub controlul utilizatorului”

Principii tehnice necesare a fi considerate în contextul modernizării serviciilor judiciare prin implementarea tehnologiilor informaționale

Principiile pentru dezvoltarea digitală instituite de către Forumul de dezvoltare digitală care a fost fundamentat cu suportul Fundației Bill și Melinda Gates, Agenției Suedeze pentru Dezvoltare Internațională (SIDA), Fondul ONU pentru Copii (UNICEF), Programul ONU pentru Dezvoltare (UNDP), Banca Mondială și SUA. Agenția pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și Organizația Mondială a Sănătății (OMS) [10].

Principiile pentru dezvoltarea digitală au fost concepute cu scopul de a ajuta organizațiile atât publice cât și private în procesul de digitalizare, oferind astfel ghidări fundamentale considerate drept esențiale din perspectivă tehnologică. Acestea includ îndrumări pentru fiecare fază a ciclului de viață a softurilor și fac parte dintr-un efort continuu al practicienilor în dezvoltare de a împărtăși cunoștințele și de a sprijini învățarea continuă. Astfel, Forumul de dezvoltare digitală instituie 9 principii pentru dezvoltarea digitală, după cum urmează:

- Elaborează tehnologiile propuse spre dezvoltare împreună cu beneficiarul
- Depune efort pentru a înțelege contextul pentru care se propune implementarea tehnologiilor informaționale
- Dezvoltă tehnologiile ținând cont de scala la care se propune implementarea
- Dezvoltă sisteme cărora le poate fi asigurată sustenabilitatea
- Creează sisteme care pot să genereze date și pot ajuta factorii de decizie să formeze decizii fundamentate pe date

- Creează tehnologii deschise care urmează să creeze realități fundamentate pe standarde deschise, date deschise, resurse deschise, inovație deschisă
- Reutilizează tehnologiile disponibile și lucrează asupra îmbunătățirii lor
- Consideră securitatea și protecția datelor în contextul dezvoltării și elaborării conceptului de funcționare a tehnologiilor informaționale
- Dezvoltarea tehnologiilor având la bază principiul colaborării și asigurării accesului la tehnologiile propuse spre utilizare.

Principiile guvernării electronice

Există o multitudine de elemente care definesc utilizarea masivă a soluțiilor de e-Guvernare în diverse state. În Republica Moldova, principiile guvernării electronice sunt următoarele: [11]

- transparență și parteneriat – toate activitățile se vor desfășura în mod transparent și vor fi discutate în mod public, așa încât să se țină cont de opiniile, ideile și propunerile tuturor celor implicați;
- accesibilitatea informației – se va respecta dreptul fundamental al cetățeanului privind accesul la informațiile oficiale;
- orientare socială – se va ține cont de interesele cetățenilor în cadrul implementării guvernării electronice;
- armonizarea cadrului juridic cu reglementările și standardele internaționale;
- protecție și securitate – se vor respecta drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor la gestionarea informației, inclusiv protecția datelor personale ale acestora, fiind asigurat[securitatea informațională;
- prioritatea aspectelor politice, economice și sociale comparative cu cele tehnice și tehnologice;
- principiul “primei persoane” – obligativitatea factorilor de decizie din cadrul instituțiilor publice de a participa activ în procesul de implementare a e-guvernării.

Pe lângă principiile e-guvernării menționate *supra*, în procesul digitalizării serviciilor judiciare, se va ține cont și de principii adiționale, enumerate și descrise mai jos [12]:

Încredere - soluțiile e-Gov niciodată nu vor fi folosite masiv dacă nu există suficientă încredere în funcționalitatea lor. Deseori, aceste soluții sunt o reflecție fermă a instituțiilor care dezvoltă sau sunt managerii acestor soluții. Dacă o instituție electorală a unui stat se bucură de puțină încredere, probabil că și sistemele de vot electronic dezvoltate vor fi utilizate lacunar și vor fi un subiect permanent de discuții contradictorii. O e-soluție în domeniul medicinei care a fost dezvoltată netransparent și care lucrează ineficient va fi utilizată marginal atât de către specialiștii în domeniu, cât și de către pacienți.

Securitatea datelor personale - fiecare utilizator al serviciilor electronice trebuie să fie sigur că datele lui personale nu sunt utilizate abuziv de către cineva și însuși cetățeanul este proprietarul acestor date. Cum funcționează acest lucru?

Sistemele electronice sunt construite în așa mod încât orice autentificare sau accesare a datelor personale a oricărei persoane de către o entitate privată sau de stat va lăsa neapărat amprente, iar acestea vor fi vizibile de către proprietarul final al acestor date – cetățeanul. Și doar el, în instanță finală, decide dacă datele sale au fost accesate legal și în termeni permisi (spre exemplu, medicul de familie sau funcționarul cu care a interacționat, etc.). În caz contrar, cetățeanul este în drept să se adreseze instituțiilor competente ale statului care sunt responsabile de protecția acestor date.

Posibilitate de autentificare electronică asigurată tuturor - atât timp cât certificatele de autentificare electronică vor fi eliberate prin o procedură birocratică separată, uneori costisitoare, consumatoare de timp și care trebuie repetată frecvent, utilizarea serviciilor e-Gov va rămâne una marginală. Soluția cea mai simplă și accesibilă este inserarea în buletinele de identitate a modulelor de autentificare securizată și semnătură digitală, astfel asigurând majorității cetățenilor accesul la serviciile digitale funcționale. Este o investiție minoră care poate aduce beneficii imense în viitor.

Principiul de jos în sus - o soluție e-Gov va fi utilizată masiv atunci când va fi dezvoltată având drept punct de referință necesitățile și realitățile în care lucrează beneficiarul final: cetățean, medic, profesor sau funcționar public căruia îi este destinat acest serviciu. Fără o analiză minuțioasă a acestor necesități, fără consultări detaliate și co-participare a tuturor beneficiarilor și dezvoltatorilor, vor fi create soluții nefuncționale și care în scurt timp vor fi abandonate. Un alt aspect este cooperarea multisectorială în dezvoltarea lor, inclusiv dezvoltând parteneriate public-private. Drept exemplu, anume funcționarii publici locali pot cunoaște cel mai bine ce tip de soluții e-Gov sunt necesare la nivel local, tot așa cum nici o instituție publică ne-specializată nu va avea o expertiză tehnologică mai bună decât companiile private software. Cu mici excepții, dezvoltarea tuturor e-soluțiilor după modelul centralizat și piramidal este contraproductivă și nu are viitor. Și doar el, în instanță finală, decide dacă datele sale au fost accesate legal și în termeni permisi (spre exemplu, medicul de familie sau funcționarul cu care a interacționat, etc.). În caz contrar, cetățeanul este în drept să se adreseze instituțiilor competente ale statului care sunt responsabile de protecția acestor date.

Programe de educație digitală – un stat poate dezvolta mii de servicii de e-Guvernare, dar dacă cetățenii nu vor ști cum să le utilizeze și nu vor avea oportunitatea să învețe acest lucru, soluțiile vor rămâne în mare parte doar proiecte dezvoltate incipient. În sec. XX, un stat responsabil va dezvolta programe de educație și aptitudini digitale pentru toate categoriile de vârstă, pături sociale și categorii profesionale. Mai mult, ele trebuie perfecționate constant, în tempoul dezvoltării societății digitale în care trăim.

Internetul este un drept social – dacă dorim ca serviciile de e-Guvernare să fie folosite masiv, accesul la conexiuni internet stabile și accesibile trebuie să fie asigurat pe întreg teritoriul țării. Acolo unde există regiuni sau comunități

dezavantajate, autoritățile trebuie să preia inițiativa dezvoltării conexiunilor sau a punctelor de acces la internet. Orice clasă în școală, orice cabinet medical sau birou al funcționarilor publici, orice librărie, centru cultural sau instituție de interes public trebuie să fie conectată la internet. Tehnologiile respective sunt performante și relativ ieftine.

Alegere – utilizatorii trebuie să aibă oportunitatea alegerii soluțiilor de e-Guvernare pe care le folosesc. Astfel, vor supraviețui doar cele mai eficiente și funcționale platforme, iar calitatea serviciilor noilor platforme se va afla în permanentă creștere. Forțarea utilizării anumitor platforme exclusiviste în unele domenii va conduce la neglijarea lor.

Principiul "Once only " – dacă un cetățean este forțat de circumstanțe, regulamente, proceduri sau autorități să ofere aceeași informație mai multor instituții, există șanse ca această informație să fie denaturată sau interpretată neuniform. Prin urmare, trebuie să existe baze de date unice specializate, interconectate și responsabile pe domenii specifice, oferind informații exacte beneficiarilor și utilizatorilor. Simultan, existența unui număr mare de platforme diverse de autentificare și utilizare a e-serviciilor complică utilizarea largă. Drept exemplu, Estonia a dezvoltat o platforma unică - eesti.ee - care, după o singură autentificare a utilizatorului, conectează toate bazele de date, serviciile disponibile (peste 1 000) și contactele necesare utilizării lor, prin modalități simple și înțelese.

KISS (Keep it simple and short) – multe țări dezvoltă sisteme de e-Guvernare complexe, dar care au o rată de utilizare mică, inclusiv din considerentul că sunt greu de folosit, lucrează anevoios, nu au o interfață prietenoasă utilizatorului, sunt percepute drept prea complicate și devin, într-un final, folosite marginal sau abandonate. În contrast, cele mai populare soluții, sunt intuitive în utilizare, au o interfață simplă, evită dublarea unor funcții sau manipulări de către utilizator, lucrează rapid și sunt ușor de învățat. Tehnologiile și utilajele nu sunt o problemă majoră în implementarea soluțiilor de e-Guvernare - lipsa voinței și a leadership-ului politic reprezintă însă un obstacol iminent.

Tehnologiile și utilajele se dezvoltă în progresie geometrică, devin tot mai accesibile, multe state au suficientă expertiză și specialiști care pot realiza, din punct de vedere tehnologic, practic oricare soluție de guvernare electronică. Drept exemplu, Estonia a dezvoltat o platforma unică - eesti.ee - care, după o singură autentificare a utilizatorului, conectează toate bazele de date, serviciile disponibile (peste 1 000) și contactele necesare utilizării lor, prin modalități simple și înțelese.

Corectitudine și responsabilitate – autoritățile centrale guvernamentale și instituțiile publice trebuie să ofere suport și asistență persoanelor și structurilor dezavantajate pentru a le oferi acces egal la servicii. De asemenea, trebuie dezvoltate mecanisme prin care cetățenii să poată responsabiliza prestatorii de servicii publice, inclusiv digitale. E un mecanism bidirecțional și de interes reciproc.

De multe ori tehnologiile informaționale sunt dezvoltate cu scopul de a promova deschiderea și accesul liber la informație. Astfel, în cazul în care optăm pentru

deschiderea sistemului judecătoresc și construirea cadrului informațional al sistemului judecătoresc în conformitate cu ideea datelor deschise. Propunem a se ține cont de Concepția privind principiile datelor guvernamentale deschise a RM [13], care stabilește că la deschiderea datelor trebuie să ție cont de următoarele principii:

1. Deschidere a datelor în mod implicit și proactiv – date publice din domenii, cât și datele publice privind performanța sistemelor și/sau activităților guvernului, inclusiv datele primare, vor fi deschise treptat și în mod implicit. Autoritățile și instituțiile publice vor publica în mod proactiv informațiile cu lipsa barierelor sau cu nivel scăzut de bariere pentru consum și reutilizare. Sistemele informaționale noi cu conținut parțial sau total public vor fi concepute în așa fel, încât să permită publicarea automatizată a datelor publice.

2. Protecție a securității datelor cu caracter sensibil – vor fi publicate doar datele care nu contravin legislației în vigoare din sfera protecției datelor cu caracter personal, secretului comercial, secretului de stat, proprietății intelectuale, precum și altor prevederi din domeniul accesului la informație și protecției informației.

3. Deschidere a datelor primare – instituțiile vor publica datele primare, colectate în forma în care au fost colectate de la sursă, cu cel mai înalt nivel de granularitate posibil, în forme dezagregate și nemodificate. Agregarea sau modificarea se vor efectua pentru anonimizarea datelor și pentru racordarea la cerințele legale privind protecția, securitatea și confidențialitatea datelor.

4. Publicare a datelor online – datele vor fi publicate online pentru a facilita accesul publicului larg. Autoritățile și instituțiile publice vor publica datele deschise pe portalul datelor guvernamentale deschise www.date.gov.md sau pe paginile lor web. Pentru a centraliza referințe despre aceste date, autoritățile și instituțiile publice vor oferi link-uri la acestea pe portalul www.date.gov.md.

5. Publicare a datelor la timp - datele vor fi publicate și actualizate în cel mai scurt timp posibil pentru a păstra valoarea acestora. Frecvența actualizării va fi determinată de către autorități și instituții publice.

6. Publicare a datelor în formate deschise și procesabile automat – datele deschise trebuie să fie disponibile pentru cea mai largă gamă de utilizatori și scopuri. Publicarea datelor în formatele deschise și procesabile automat cresc valoarea acestora. Formatele specifice pentru seturile de date structurate deschise sunt JSON, CSV, XML, ODS, XLS, XLSX și formatele din domeniul datelor geospațiale. a) În cazul în care datele structurate sunt colectate și păstrate în programe de birotică (Word, Excel, etc.) și este limitată posibilitatea convertirii în formatele sus-menționate, se admite ca excepție, publicarea acestora în formatul lor original. b) În cazul în care sistemele informaționale nu permit exportul datelor în formatele deschise (sus-menționate), instituțiile vor publica datele în formatele native acelor sisteme.

7. Publicare a datelor angro – publicarea angro a datelor deschise este un mijloc simplu și eficient de publicare a seturilor de date. În cazul în care instituția

publică o aplicație bazată pe date deschise, ea va publica angro datele servite de această aplicație. Datele vor fi disponibile pentru descărcare de pe portalul www.date.gov.md sau pagina web a autorității și instituției publice.

8. Descriere a datelor - datele vor fi descrise prin metadate complete, oferind utilizatorilor informație despre modul de colectare a informațiilor, limitările și alte aspecte importante pentru analiza datelor prezentate. Lista de metadate minime se regăsește în Metodologia de publicare a datelor deschise, elaborată conform Normelor Metodologice privind implementarea Legii nr. 305, aprobată prin HG nr. 886 din 08 noiembrie 2013. Adicional, autoritățile și instituțiile publice vor elabora Catalogul semantic, care va fi publicat ca date deschise și va conține clasificatoare, nomenclatoare și alte resurse informaționale relevante.

9. Reutilizare a datelor – datele vor fi puse la dispoziția utilizatorului pe portalul guvernamental de date deschise și/sau pe paginile-web oficiale ale autorităților și instituțiilor publice în formate ce oferă posibilitatea de a fi prelucrate automat, deschise pentru a fi recuperate, descărcate, indexate și căutate la dispoziția gamei largi de utilizatori cu diferite scopuri de reutilizare. Condițiile de reutilizare a informațiilor sectorului public prevăzute în Normele metodologice de aplicare a Legii nr. 305 din 26 decembrie 2012, privind reutilizarea informațiilor din sectorul public, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 886 din 08 noiembrie 2013, vor fi aplicate în mod implicit la publicarea datelor deschise.

10. Prioritizare spre publicare –datele pentru publicare vor fi prioritzate astfel pentru a se asigura că cele mai utile date pentru publicul larg vor fi publicate în primul rând. Autoritățile și instituțiile publice vor colabora strâns cu societatea civilă, mass media, cercetători, dezvoltatori, sectorul privat și alte părți interesate în vederea identificării datelor prioritare.

În lumina celor expuse mai sus, statele urmează să promoveze activ utilizarea instrumentelor digitale în cadrul diverselor etape ale proceselor judiciare care vor îmbunătăți funcționarea sistemelor de justiție. Ceea având un enorm potențial de eficientizare și transparentizare a proceselor și serviciilor judiciare și facilitare a accesului la justiție.

Totuși, utilizarea tehnologiilor judiciare nu trebuie să neglijeze principiile fundamentale ale statului de drept și a justiției sau să submineze independența și imparțialitatea instanțelor judecătorești, drepturile și libertățile justițiabililor și accesul lor la un proces echitabil și transparent.

Referințe bibliografice:

1. UN Secretary-General's Strategy on new Technologies. [citat 15.03.2022]. Disponibil: <https://www.un.org/en/newtechnologies/images/pdf/SGs-Strategy-on-New-Technologies.pdf>
2. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni, Opinia nr.(2011)14 a

- CCJE Justiția și Tehnologiile Informatice (IT). [citată 15.03.2022]. Disponibil: <https://rm.coe.int/1680748207>
3. Emma van Gelder, Xandra Kramer and Erlis Themeli. Access to justice in times of corona. [citată 15.03.2022]. Disponibil: <https://conflictoflaws.net/2020/access-to-justice-in-times-of-corona/>
 4. Portalul Național al Instanțelor de Judecată. [citată 15.03.2022]. <https://instante.justice.md>
 5. Dispoziția nr. 3 a Comisiei pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova din 15 aprilie 2021. [citată 15.03.2022]. Disponibil : https://gov.md/sites/default/files/dispozitia_cse_nr3_15.04.2021_r_.pdf
 6. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003. [citată 15.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129218&lang=ro
 7. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 13.03.2003. [citată 15.03.2022]. Disponibil: https://legis.md/cautare/getResults?doc_id=96049&lang=ro
 8. Baran N. *Teoria generală a dreptului*, Capitolul 3: Principiile Fundamentale ale dreptului. Noțiune. . [citată 15.03.2022]. Disponibil: <https://ciso1.central.ucv.ro/csv/curs/tgd/c3.html>
 9. Arseni A. Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept. În: *Revista Națională de Drept*, 2013, nr. 11, p.
 10. Principles for Digital Development. . [citată 15.03.2022]. Disponibil: www.digitalprinciples.org
 11. Principiile guvernării electronice. [citată 15.03.2022]. Disponibil: www.egovernare.blogspot.com.
 12. European eGovernment Action Plan 2016-2020. [citată 15.03.2022]. Disponibil: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/european-egovernment-action-plan-2016-2020>
 13. Concepția privind principiile datelor guvernamentale deschise aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 700 din 25-08-2014. . [citată 15.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18535&lang=ro